

ZAPISKI

NOVA ČEŠKA POEZIJA

Vsakogar, kdor pozna le površno češko mentaliteto in prisoja Čehom pretirano nagnjenje k življenjskemu realizmu in temu ustrezajoči »praktičnosti«, bo presenetila trditev, da ima poezija pri tem narodu pomembno mesto in da je prav v vezani besedi dosegel vrh svoje literature. Že slovstveni zgodovinar in kritik iz meščanskih plasti predvojne družbe, prof. Arne Novák, duhovni sopotnik našega Ivana Prijatelja, je s to ugotovitvijo zaključil enega izmed sintetičnih pregledov češke književnosti. Marksistični kritik František Buriánek je v svojem uvodu v antologijo češke poezije XX. stoletja prišel k istemu sklepu; tudi on potrjuje, da je poezija najizrazitejši, umetniško najmočnejši izraz češkega narodnega značaja in življenja ter se pridružuje tistim, ki menijo, da »zlasti majhno poznanje češkega jezika v svetu in težave z enakovrednim prevajanjem poezije v tuje jezike preperečujejo, da bi si umetniške vrednote naše poezije že zdavnaj pridobile širše svetovno priznanje.« (»Nová česká poesie«. Praha 1955.)

V eni izmed zadnjih številk vodilne praške revije »Nový život« je kritik Jaroslav Janů priobčil »Nekaj opomb k sodobni češki poeziji«. Tu predvsem ugotavlja, da kaže zlasti leto 1957 sorazmerno obilno pesniško žetev, saj je že v prvi polovici leta izšlo deset novih pesniških zbirk. Kritika zanima to dejstvo tudi z družbene plati. »Takšen obilni priliv pesniških glasov, kakor ga opažamo,« piše Jaroslav Janů, »ne more biti zgolj naključje: imeti mora svoje življenjske, družbene vzmeti, notranje vzroke, in kritika si mora negibno prizadevati, da jih odkrije, če sploh hoče o obravnavanih umetniških delih izreči utemeljeno, odgovorno in objektivno sodbo.« V svoji razčlembi splošnega stanja današnje češke poezije, podprti z analizo notranjih ustvarjalnih silnic pri nekaterih novih značilnih lirskih, kaže Janů, da ima nova pesniška tvornost celo tam, kjer opažamo nedozorelost, tipanje in kurioznost, družbeno živo in pomembno jedro, ki s svojimi življenjskimi problemi izpopolnjuje ali celo prehitveva prozo.

Posebno značilna so izvajanja češkega kritika tam, kjer s svojo diagnostiko ugotavlja v poeziji zadnjega desetletja dve razvojni fazi. Prva faza je obrodila propagandistično poezijo, ki je skušala zastaviti svoj elan za izgraditev nove družbe in je izražala navdušenje za te smotre v njegovih najsplošnejših in najelementarnejših potezah; bila je most, po katerem so pesniki kar množično prešli v sfero socializma. Ta most, narejen večidel iz improviziranega gradiva, je postal trhel, brž ko je izpolnil svojo nalogo. Drugo fazo označuje zavest, da se umetnost začneja tam, kjer pesnik, pa naj poje, karkoli hoče, daje samega sebe, ali z drugimi besedami, da v poeziji ne gre zgolj za objekt, marveč tudi za subjekt ustvarjanja in da brez individualne, osebne in dejavne udeležbe ni mogoče priti do resnične umetnosti. Spor med »intimno« in državljansko poezijo se je še nadaljeval, zakaj s prevelikim ubegom v osebno, intimno je poezija izgubila svojo družbeno napetost, svojo povezanost z življenjskimi problemi. Tako je bil potreben tretji, regeneracijski val, ki je skušal sintetizirati subjektivne in objektivne prvine v poeziji. Prav v znamenju tega notranjega uravnovešenja osebnih in družbenih

silnic pesniškega ustvarjanja so, kakor sodi Jaroslav Janů, nastala vsa močna pesniška dela zadnjih let, med katera šteje kritik Nezvalova »Křídla« in »Chrpy a města«, Hrubinov »Můj spěv«, Seifertovo »Maminko«, Závadovo »Polní kvítí« in še nekatera.

Toda za pravilno vrednotenje velikega in resnično rodovitnega razmaha je potrebna znatna retrospektiva. Le-to nam daje že navedeni poskus antologije češke lirike XX. stoletja, »*Nová česká poesie*«, zajetna knjiga, ki jo je izdala praška založba Zveze češkoslovaških književnikov (»Československý spisovatel«). Navedel sem že stavek iz uvoda, ki ga je za to zanimivo antologijo napisal František Buriánek, eden izmed njenih urednikov. V svoji karakterizaciji splošno človeške tematike češke poezije prehaja pisec k vprašanju, v čem so specifično češke poteze, če vrhunske dosežke češkega lirizma primerjamo s pesništvom drugih, posebej še velikih narodov. Pisec jih vidi v neugnanem boju češkega naroda za svobodo, v močno razvitem čutu za kolektivno usodo, nadalje v ljubezni do lepote, ki je v preprostih ljudeh, v ljudstvu, v njegovem delu, njegovih bojih in nepremagljivi sili. Češka poezija se ni nikdar ločila od svojega ljudstva, nikdar ni prenehala biti globoko demokratična, tudi v sami osnovi svoje miselnosti in svojega izraza. Spričo tega nova češka poezija samo nadaljuje tradicije poezije XIX. stoletja. »Toda njen umetniški inštrument je postal bogatejši, dobil je nove strune, njena skladba si je našla nove harmonije, nove bogatejše akorde, smelo razvija bolj zapleteni kontrapunkt iz glasov nove stvarnosti in njen izraz se bogati z novimi prvinami ter s popolnejšo pesniško tehniko. Nove misli, ki stopajo spredaj hkrati z novo stvarnostjo, si odkrivajo nove pesniške podobe, nove besede, nov stih.«

V tem pogledu je antologija »*Nová česká poesie*« priporočljiva vsakomur, kdor bi se hotel odžežati pri čistih, vabljivo šumečih vrelcih češkega lirizma. V nji je združenih 42 pesnikov od letošnjega devetdesetletnika Petra Bezruča do leta 1929. rojenega Milana Kundere, ki je letos vzbudil pozornost in polemične odmeve s svojo zbirko »*Monology*«. Zastopani so tudi pesniki, ki so stali samotarsko ob strani prerodnega vala socialne tematike, kakor Antonín Sova, Karel Toman, Fraňa Šrámek, Viktor Dyk in drugi, najmočneje pa so v tako urejenem prerezu češke lirične tvornosti prve polovice našega stoletja zastopani izraziti izpovedovalci demokratične vere v napredek, v humanizem, v družbeno preobrazbo ali vsaj uporniki zoper krivice, nasilja in laži. Sem sodijo predvsem Stanislav K. Neumann, Josef Hora, Jiří Wolker, Jaroslav Seifert, Vítězslav Nezval, Vilem Závada in František Halas. Vzlic temu, da upoštevam idejni značaj tega izbora, bi vendar dejal, da je težko izločiti iz vsakršne večje reprezentance češkega lirizma n. pr. Otakarja Březino, ki je sicer izdal svoje glavne zbirke (izvzemši »*Ruce*«) v zadnjih letih prejšnjega stoletja, vendar njegov še tako samotarski, v megleno simboljko izzvenevajoči pesniški pojav vsaj toliko kot Sovov ali Dykov karakterizira silni vzpon češkega pesniškega jezika po Vrchlickem in drugih pesnikih, ki zaključujejo devetnajsto stoletje.

V tej antologiji, kakor tudi v vseh nadaljnjih pesniških knjigah, ki bo o njih še beseda, opažamo predvsem čudovito spojenost pesniškega iskanja s poglobljeno rastjo, z neugnanim niansiranjem in izredno gibčnostjo jezika, saj se prav melodično bogastvo češkega stiha in višinski vzponi češke glasbe nekje stikajo in nam tako dajejo notranjo podobo tega naroda, ki je umel in

ume še danes združevati močni čut za stvarnost in za konkretne družbene naloge z umetniško tankočutnostjo in z lepotnimi zanosi.

V samo žgoče središče današnje poezije nas vodi »*Básnický almanach 1956*« (Klub čtenářů, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1957). Ta v 90.000 izvodih natisnjeni izbor češke poezije lanskega leta so dobili člani »Kluba bralcev« kot letno premijo. »*Básnický almanach*« izhaja že nekaj let, in če listamo po njegovih prejšnjih letnikih, dobimo ne samo evidenco novih imen, ki se kažejo na obzorju češke poezije, marveč vidimo tudi vedno večje diferenciranje in čedalje bogatejšo individualizacijo češke poezije, odkar so na njenem Parnasu odtrobile kričave fanfare izenačujočih gesel literarno-političnega konformizma. Vendar odseva tudi skozi novo poezijo, čeprav je očitno zatopljena v iskanje novih izraznih možnosti, življenje s svojimi neubranljivimi problemi. Toda videti je, da se poezija bolj in bolj vrača k svojim individualnim vrelcem in da jo zdaj bolj kot v razdobju deklarativnih, izven poetičnega postavljenih pesniških norm giblje to, kar je v sleherni dobi globoko človeško in kar dobiva v socialistični liriki bolj in bolj obliko novega humanističnega odnosa do življenja, odnosa, ki pa zaradi svojega humanizma ne izgublja niti malo svoje osebnostne note.

»*Pesniški almanah*« za leto 1956 je uredil eden izmed današnjih vodilnih pesnikov, František Hrubín. V njem je zastopanih okrog 70 pesnikov z rojstnimi letnicami 1884—1935. Že ta razpon kaže, da so udeleženi pesniki najstarejše in najmlajše generacije, srečujemo pa se domala z vsemi imeni, ki vsaj tu in tam opozarjajo z novimi stihl nase. Srečujemo tudi vse zvrsti poezije in skoraj vse njene forme: epični pesnitvi, kakor je n. pr. Marie Pujmanove pesem o penicilinu, se pridružujejo drobni epigrami, najintimnejša lirična izpoved se druži z novimi inačicami politično deklarativne pesmi. Čeprav velik del pesnikov uporablja zelo drzne metafore in išče navdihov tudi v motnih globinah podzavestnega, je vendar malo verzov, ki bi razodevali nagnjenje k brezpomenski, v somnambulne blodnje izzvenevajoči poeziji, posneti po zgledih s pariškega asfalta. Tudi poezijo leta 1956 preveva pozitiven odnos češkega lirika do življenjske stvarnosti, čeprav ga izraža v kontrapunktično bogatih prelivih subjektivnega in objektivnega, vizionarnega in opazovanega. Kakor vsi prejšnji »*Pesniški almanahi*«, je tudi ta zelo okusno ilustriran — lahko bi rekel: tu in tam imaš zgled, kako se likovni izraz ubrano zliiva s poetičnim, če ume ilustrator najti notranjo harmonijo med stihl in risbo.

Ob teh dveh knjigah, ki po antologijskih načelih predstavljata visoko raven češke poezije in nam odstirata poglede v snovanje celih generacij, se mi je nabralo nekaj pesniških zbirk, o katerih lahko kar sumarično zapišem, da segajo v vrhove današnjega češkega lirizma. Predvsem bi omenil Vilema Závade »*Polní kvítí*«, knjigo, ki združuje najnovejše pesmi tega pesnika, v katerem se spaja topla preprostost motivike z zelo tenkočutnim, mojstrsko izbrušenim izrazom, globina osebnega doživljanja z družbeno tematiko, lepota in esprit de finesse s simpatično preustvarjeno življenjsko stvarnostjo. Vilem Závada je danes poleg Vitězslava Nezvala, Františka Hrubína in še nekaterih reprezentant češke poezije in vreden posebnega proučevanja. Izmed pesniških knjig zadnjega leta bi prisodil delikatno lepoto in tehtnost zbirki že omenjenega Fratiška Hrubína »*Můj zpěv*«, nemara njegovo najpopolnejše in najznačilnejše delo, ki odsvita ne le pesnikovo formalno dognanost, bogate prelive njegovih tonov in barv, mikavne dosežke v njegovem metaforičnem

iskanju, marveč tudi žlahtna znamenja Hrubinove osebnosti: njegovo ljubezen do življenja in do preprostega človeka, spojenost z rodno zemljo in posebej še njegovo iznajdljivost v slikanju razpoloženj v prirodi, kakor da pesnik nadaljuje z novimi umetniškimi prijemi Neumannovo »Knjigo vod, gozdov in bregov«. Morda bi lahko v vrsto pesnikov Hrubinovega kova, čeprav z manjšo intenzivnostjo doživljanja in skromnejšo, dasi še vedno znatno izrazno močjo, uvrstil tudi Ladislava Stechlika, čigar zbirko »*Voněly vodou večery*« je izdala založba »Československý spisovatel«. Tudi v tej knjigi je mnogo odsvitov češke krajine, njenih skritih lepot, njene življenjske intimnosti, združene z mladostnimi spomini. Na dokaj bogati klaviaturi Stechlikove lirike zvene tudi elegični spomini na nekatere mrtve, kakor n. pr. na Josefa Horo in Josefa Čapka; tudi tem ni mogoče odreči neke tople note in bogate modulacije pesniškega izraza. »*Krupěje*«, pesmice Jarmile Urbankove, knjiga, ki je tudi izšla v zbirki »České básně«, katerih 175 zvezkov že po sebi dovolj nazorno prikazuje razmah češke lirike, je zanimiva tudi s formalne plati: ta priznana pesnica je združila v nji 35 sonetov v celoto, ki izpričuje mimo oblikovnih kvalit, že nekam teže dosegljivih v tej strogo vezani formi, vsebinsko gibčnost in izrazno bogastvo.

Te vrstice niso mogle kajpada dati pregled najnovejše češke poezije, skušale so le odpreti vpogled v notranje pretakanje njenih oplajajočih tokov in prikljucati v zavest slovenskega bralca spoznanje, da je sredi mogočnega vzpona revolucionarne družbene preobrazbe, v razdobju velikih uspehov v industrializaciji Čehoslovaške republike in v mehanizaciji njenega kmetijstva, ostalo tudi poeziji njeno visoko, splošno priznano mesto. Slovence čaka naloga, da nekdanjo slovensko antologijo češke poezije nadaljujemo in da skušamo pripraviti tak izbor njenih najznačilnejših plodov zadnjega pol stoletja, da bo dostojen starih izročil slovensko-češkega sodelovanja.

Božidar Borko

MED NEMŠKIMI REVIJAMI

Literarnega življenja kakega naroda ni mogoče slediti po časniških poročilih ali pregledih in prav tako ne samo po novih knjigah, naj bi jih imeli na voljo še toliko. Kdor hoče res poznati slovstveno prizadevanje tega ali onega naroda, mora zasledovati njegov periodični tisk, njegove revije. Tam bo videl, s katerimi vprašanji se ukvarjajo njegovi pišoči ljudje, kaj jim je pri srcu in kaj odklanjajo, kako presoajajo sedanost ali preteklost itd. Če bo dovolj zvesto in dovolj dolgo sledil take časopise, bo začutil žive tokove, s katerimi se literarna ustvarjalnost pod zunanjim videzom res pomika naprej.

Pri nas smo tak tesni stik s svetovnimi literaturami zgubili tam ob začetku minule vojske in ga nismo mogli več dobiti, vsaj povečini ne. Vojna leta so seveda povzročila vrzel, po njih pa so dovolj nepričakovano nastopile nove težave. Znašli smo se v nadvse neugodnem položaju, ko z redkimi izjemami ni bilo mogoče naročati ne tujih knjig ne tujih časopisov. Polagoma se je ta položaj izboljšal, vendar je še danes daleč od normalnega. Težko je presoditi, kako velika škoda je s tem nastala za naše slovstveno življenje. Tistih deset, petnajst let, ko so nam bila cela jezikovna področja skorajda nedostopna, je naredilo v naših knjižnicah, javnih in zasebnih, vrzeli, ki jih ne bodo napol-